

NUTQIDA KAMCHILIGI BOR BOLALAR MULOQOTINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATI

Mamajonova Dilyona Yo'lchiboy qizi

Alfraganus universiteti defektologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada nutqida kamchiliklar mavjud bo'lgan bolalarning muloqot jarayonidagi psixologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Nutq buzilishlari bo'lgan bolalar, ijtimoiy moslashuvi, shaxsiy rivojlanishi va atrofdagilar bilan samarali muloqot o'rnatishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotda, xususan, logopedik muammolarni boshdan kechirayotgan bolalarning hissiy holati, o'ziga bo'lgan ishonchi, tengdoshlar bilan muloqoti va psixologik moslashuv darajalari tahlil qilingan. Shuningdek, psixologik va pedagogik yondashuvlar asosida bunday bolalar bilan ishlashda qo'llaniladigan samarali metodlar va tavsiyalar haqida ma'lumotlar keltirilgan. Ushbu ish nutqida kamchiliklari bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlash va ularning kommunikativ salohiyatini oshirish bo'yicha amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: nutq buzilishlari, bolalar psixologiyasi, logopedik muammolar, muloqot xususiyatlari, ijtimoiy moslashuv, o'ziga ishonch, psixologik yondashuv, rivojlanish buzilishlari, pedagogik yordam, kommunikativ kompetensiya.

Annotation: This article analyzes the psychological features of the communication process of children with speech defects. Children with speech defects have a negative impact on their social adaptation, personal development, and effective communication with others. In particular, the study analyzed the emotional state, self-confidence, communication with peers, and psychological adaptation levels of children experiencing speech therapy problems. It also provides information on effective methods and recommendations used in working with such children based on psychological and pedagogical approaches. This work is of practical importance in supporting children with speech defects and increasing their communicative potential.

Keywords: speech disorders, child psychology, speech therapy problems, communication features, social adaptation, self-confidence, psychological approach, developmental disorders, pedagogical support, communicative competence.

KIRISH

Inson hayotining ilk yillarida muloqot shaxsning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Bola til orqali atrofdagilar bilan aloqa o'rnatish orqali nafaqat bilim va ko'nikmalarni o'zlashtiradi, balki ijtimoiy muhitga moslashadi, o'z shaxsini anglab, ifoda etadi. Biroq, ayrim hollarda nutq rivojlanishidagi buzilishlar bolalarning kommunikativ jarayonlarini cheklashi mumkin, bu esa ularning ruhiy holatiga, tengdoshlar bilan munosabatlariga va umumiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.[1]

Nutqida kamchiliklar bo'lgan bolalar o'z fikrlarini to'liq ifodalashda qiynalib, bu holat ularning muloqotga bo'lgan ishtiyoqini pasaytiradi, o'ziga bo'lgan ishonchini kamaytiradi va ijtimoiy faolligini cheklaydi. Bu esa bolaning psixologik rivojlanishida turli muammolarni keltirib chiqaradi.

Mazkur ishda bunday bolalarning muloqot jarayonidagi psixologik xususiyatlari, ularga xos bo'lgan muammolar, ularni bartaraf etish yo'llari hamda samarali psixologik-pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Nutq — bu faqat axborot almashinuvi vositasi bo'lib qolmasdan, insonning ruhiy holatini ifoda etish, atrofdagilar bilan o'zaro aloqani shakllantirish va ijtimoiy hayotga moslashishning muhim vositasidir. Shu sababli, bolalik davrida nutqning to'liq rivojlanishi shaxsning shakllanishida juda katta ahamiyatga ega. Ammo ba'zi hollarda, turli sabablar tufayli bolalarda nutqiy rivojlanishning buzilishi yuzaga keladi. Bu holatda, bolalarning muloqot jarayoni murakkablashib, ularning psixologik holatida ham muayyan o'zgarishlar sodir bo'ladi.[2]

Nutq buzilishining turlari va ularning psixologik ta'siri. Nutqdagi buzilishlar turli shakllarda namoyon bo'ladi, jumladan, fonetik va fonematik buzilishlar, umumiy nutq rivojlanishidagi kechikishlar, afaziya, alaliya va boshqalar. Bu holatlar bolaning o'z fikrini ifodalashdagi cheklovlarni, atrofdagilar bilan aloqada qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, natijada o'ziga ishonchning pasayishi, ijtimoiy izolyatsiya va tashqi muhit bilan aloqaning sekinlashishi yuzaga keladi.[3]

Muloqotdagi muammolar va ijtimoiy moslashuv. Nutqida kamchiligi bor bolalar ko'pincha tengdoshlar orasida o'zlarini begona his qilishadi. Ular jamoadagi faoliyatlarga kamroq jalb qilinadi, o'yinlardan chetlanadi yoki faqat kuzatuvchi bo'lib qoladilar. Bu holatlar ularning ijtimoiy ko'nikmalarini va emotsional intellektini to'liq rivojlanishiga xalaqit beradi. Nutqiy muammolar uzoq davom etganda, ular depressiya, xavotir, qo'rquv va tortinchoqlik kabi psixologik holatlar bilan yuzaga kelishi mumkin.

Oila va atrof-muhitning ta'siri. Oilaviy muhit nutqida kamchiliklari bor bolalarning muloqotga bo'lgan munosabatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Agar bola qo'llab-quvvatlaydigan, mehribon va tushunadigan muhitda tarbiyalansa, u o'zidagi kamchiliklarni yengishda faol bo'ladi. Aks holda, tanbeh, kamsitish yoki solishtirish kabi yondashuvlar bolaning psixologik holatini og'irlashtiradi. Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim muassasalari va logoped-pedagoglarning yondashuvi ham katta ahamiyatga ega.[4]

Psixologik-pedagogik yondashuvlar. Nutqida kamchiligi bo'lgan bolalar bilan ishlashda kompleks yondashuv zarur. Logopedik mashg'ulotlar, psixologik qo'llab-quvvatlash, emotsional rivojlanishga qaratilgan mashqlar, guruh o'yinlari, art-terapiya va muomala terapiyasi kabi metodlar samarali bo'ladi. Bu usullar bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish, faol muloqotga jalb qilish va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Nutqida kamchiligi bor bolalar muloqotining psixologik xususiyatlarini quyidagi jadvalda keltirgan:[5]

Xususiyat	Tavsif
Nutq rivojlanishi	Nutqida kamchiliklar bo'lgan bolalar, asosan, talaffuz, so'z boyligi va grammatik xatolar bilan duch keladilar. Nutq rivojlanishi sekinlashgan bo'lishi mumkin.
Muloqotdagi qiyinchiliklar	Nutqida kamchiligi bor bolalar o'z fikrlarini to'g'ri ifodalashda qiyinchiliklarga duch keladilar, bu esa ularning o'zaro muloqotda ishtirok etishiga to'sqinlik qilishi mumkin.
Emotsional holat	Nutqdagi kamchiliklar bolalarda o'z-o'ziga ishonchsizlikni keltirib chiqarishi mumkin, bu esa emotsional jihatdan ularni xavotirga soladi va o'zini tutishda beqarorlikka olib keladi.
Ijtimoiy munosabatlar	Nutqida kamchiligi bor bolalar, ijtimoiy muloqotda boshqa bolalar bilan o'zaro aloqada noaniqliklar va tushunmovchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Bu ularning do'stlashishiga va jamoada o'rnini topishiga to'sqinlik qiladi.
O'qish va yozishdagi qiyinchiliklar	Nutqida kamchilik bo'lgan bolalar ko'pincha o'qish va yozishda ham qiyinchiliklarga duch keladilar, chunki nutq rivojlanishi tilni anglash va yozish ko'nikmalarini ham ta'sir qiladi.
Psixologik holat	Nutqdagi kamchiliklar bolalarda o'zini past baholash, yuksak talablar va o'zini izhor etishdagi qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Bu, shuningdek, ijtimoiy muloqotda qo'rquv va asabiy holatni kuchaytirishi mumkin.
Tashqi faktlar ta'siri	Nutq kamchiliklarining rivojlanishi, asosan, oilaviy va muhitdagi omillar, bolalarning psixologik holati, hamda ta'lim va rivojlanish jarayoniga ta'sir etuvchi tashqi faktorlarga bog'liq.

Tadqiqot davomida aniqlanganidek, nutqida kamchiligi bor bolalar muloqot jarayonida turli psixologik va ijtimoiy to'siqlarga duch keladilar. Ular o'z tengdoshlariga nisbatan muloqotda sustkashlik, o'zini ifodalashda qiyinchilik, tortinchoqlik va ijtimoiy faollikning pastligi kabi holatlar bilan ajralib turadilar. Bu esa ularning umumiy psixologik rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi.

Muhokama jarayonida quyidagi jihatlar aniqlangan:[6]

- Nutqdagi kamchiliklar faqat til rivojlanishiga emas, balki bolaning shaxsiy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.
- Nutqida kamchilik bo'lgan bolalar o'z fikrlarini erkin ifodalashda qiynalib, ichki hissiyotlarini bosib, psixologik siqilish va o'ziga ishonchsizlikni keltirib chiqaradilar.

- O'z vaqtida ko'rsatilgan psixologik va logopedik yordam muloqotdagi cheklovlarni bartaraf etishda muhim rol o'ynaydi.

- Oila, o'qituvchilar va mutaxassislarining hamkorlikdagi yondashuvi bolaning muloqot qobiliyatini rivojlantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

- Interfaol metodlar, o'yinlar va guruh mashg'ulotlari orqali bolalarni muloqotga jalb qilish ularning ijtimoiy faolligi va psixologik barqarorligini oshiradi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, nutqida kamchiligi bor bolalar bilan ishlashda individual yondashuv, sabr-toqat va tizimli pedagogik-psixologik qo'llab-quvvatlash zarur. Ana shundagina ular ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli moslashishi va shaxs sifatida to'laonli rivojlanishi mumkin.

XULOSA

Nutqida kamchiligi bor bolalar bilan olib borilgan tahlillar va kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, muloqotdagi qiyinchiliklar faqat nutqiy jihatdan emas, balki psixologik va ijtimoiy rivojlanishga ham salbiy ta'sir qiladi. Bunday bolalarda fikrni ifodalashda tortinchoqlik, o'ziga ishonchsizlik va tengdoshlar bilan aloqada passivlik kuzatiladi, bu esa ularning umumiy shaxsiy rivojlanishini sekinlashtirishi mumkin.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun erta tashxis qo'yish, to'g'ri yondashuv va tizimli psixologik-logopedik yordam zarur. Eng muhimi, bola bilan ishlovchi barcha mutaxassislar — oila, pedagog, psixolog va logopedning hamkorligi juda muhimdir. Shuningdek, bolaning muloqotga bo'lgan ishtiyoqini oshirish, uni ijobiy ruhda rag'batlantirish va qulay psixologik muhit yaratish orqali uning ijtimoiy moslashuvi va nutqiy rivojlanishi samarali tarzda ta'minlanishi mumkin.

Shu asosda aytish mumkinki, nutqida kamchiligi bor bolalar bilan ishlashda sabr-toqat, e'tibor, ijobiy psixologik qo'llab-quvvatlash va metodik yondashuvlar katta ahamiyatga ega. Bu esa bolaning nutqining rivojlanishiga va sog'lom shaxs sifatida shakllanishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абраменкова, В.В. (2006). Психология общения детей с ограниченными возможностями здоровья. Москва: Владос.
2. Искакова, III. (2018). "Nutqida nuqsoni bor bolalarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash". // Ta'lim va tarbiya jurnali, №4, 25-30-betlar.
3. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. (2020). Maxsus pedagogika va logopediya asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
4. Tursunova, G. (2021). "Nutq buzilishlari bo'lgan bolalarning ijtimoiy moslashuvi". // Ilm va taraqqiyot ilmiy-amaliy jurnali, №6.
5. Мамедова, З.А. (2015). Психология детей с нарушениями речи. Санкт-Петербург: Речь.
6. Karimova, Z. (2019). "Nutqiy rivojlanishda logopedik yondashuvlar". // Psixologiya va Pedagogika jurnali, №2.